

Viktor BILOTAS

Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos archyvas

Kęstutis ŽEMAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas

Pranciškonai iš Lietuvos Sovietų Sąjungoje: veiklos chronologija, geografija ir tipologija

Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos vyrų pranciškonų buvimas ir veikla Sovietų Sąjungos teritorijoje 1941–1991 m. Analizuojant publikuotus šaltinius, atliekama vienuolių veiklos istorinė-geografinė rekonstrukcija bei nustatoma tos veiklos tipologija. Tyrimo rezultatai jungiami išvadose, pristatomi lentelėmis ir žemėlapiu.

The article researches the existence and ministry of Franciscan friars in the territory of the Soviet Union during 1941–1991. In the light of printed sources, the historical – geographical view of ministry and its type is portrayed. The findings are reflected in the conclusion and portrayed in tables and map.

Išvadas

Noromis ar nenoromis daugybė vienuolių iš Lietuvos atsidūrė Sovietų Sąjungoje. Vieniems tai buvo kalėjimų arba tremties keliai, kitiems – savanoriška misija. Tokia Lietuvos jėzuitų misija jau buvo tyrinėta ir dalinai aprašyta¹, tačiau panaši kitų šalies vienuolių (vyrų ir moterų) veikla dar laukia tyrimų. Šiame straipsnyje koncentruojamasi į Lietuvos vyrų pranciškonų veiklą Sovietų Sąjungos teritorijoje. Tai ir yra mūsų tyrimo objektas. Minėtos veiklos istorinė rekonstrukcija – šio straipsnio tikslas. Tyrimo uždaviniai: 1) šaltinių analizė ir atranka; 2) chronologiška pranciškonų veiklos rekonstrukcija; 3) šios veiklos analizė ir klasifikavimas; 4) sintetinių lentelių ir žemėlapio sudarymas. Šia tematika Lietuvos bažnytinių istorikų jau užčiuopta panašaus arba platesnio pobūdžio studijose², bet sisteminiu tyrimu šiame straipsnyje aptariama tema aptarta dar nebuvo.

Turimus šaltinius ir istoriografinę literatūrą apie pranciškonus iš Lietuvos Sovietų Sąjungoje galima dalyti į tokias grupes: brolių interviu, atsiminimai, mokslo studijos apie Lietuvos pranciškonus, betarpiški įvykių liudijimai ir patikimi archyviniai dokumentai. Paskutinė grupė, deja, dar sunkiai pasiekama dėl archyvų nustatytų taisyklių, tačiau ta

archyvine medžiaga paremtų žinytų ir studijų jau esama. Pirmiausia minėtinas Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) atliktas, į kelis toms sutalpintas milžiniškas darbas „Lietuvos gyventojų genocidas“⁴³ (toliau – LGG), kur, tarp kitų, yra duomenų ir apie visus pranciškonus, represuotus ir išvežtus į SSRS 1940–1949 metais. Panašaus pobūdžio žinytas-martyrologas skirtas Sovietų Sąjungoje nukentėjusiems katalikams – „Atminties knyga“⁴⁴. Kitas veikalas – tėvo Sauliaus Bytauto tyrimas, pagrįstas OFM archyvo dokumentais „Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940–1990 metais“⁴⁵. Svarbu paminėti ir Rasuolės Baleišaitės-Sabakonienės istorijos studiją apie Lietuvos pranciškonus⁴⁶ bei Arūno Streikaus, Daivos Kristinos Kuzmickaitės, Vidmanto Šimkūno kolektyvinį darbą apie Lietuvos vienuolijas⁴⁷. Įvardytų žinytų ir studijų duomenys naudojami kaip istorinės rekonstrukcijos pamatas.

Lietuvos pranciškonų veiklos, padėties rekonstrukcija Sovietų sąjungoje 1940–1956 m.

Pirmieji pranciškonai iš Lietuvos, atsidūrę SSRS teritorijoje – tėvai A. Dirvelė (provincijos komisarai) ir S. Martušis. Antanas Augustinas Dirvelė po suėmimo „už bandymą nelegaliai pereiti sieną“ 1940 07 12 ir po kalinimo Kretingoje ir Kaune 1941 04 01 buvo išvežtas į Komiją, į kalėjimą (Pečiorlagą). 1941 05 29 iš ten pabėgo. Kiek yra žinoma, t. Augustino lemtis po pabėgimo nėra aiški, tuo labiau, kad jo ieškoti buvo paskelbta paieška visoje sąjungoje, kurią saugumas nutraukė tik 1960 m.⁸. Šis faktas kelia abejones tvirtinimu, jog t. Dirvelė iškart po pabėgimo buvo sudraskytas lagerio šunų (taip t. A. Grabnickui pasakojo vienas kalinys⁹). Liudininko gąsdinimas nukankinto pabėgusiojo palaikais galėjo būti ir inscenuotas naudojant kito žmogaus kūną.

Stasys Liucijus Martušis LGGRTC duomenimis buvo suimtas vienu mėnesiu vėliau už kolegą (1940 08 12) ir kalintas Kaune. Išvežtas jis buvo ten pat – į Pečiorlagą, tik 8 dienomis vėliau – 1941 04 09. Po dviejų metų, 1943 11 18, jį perkėlė į Ryblagą Jaroslavlio srityje, o 1945 07 18 kalinys buvo paleistas¹⁰. Tokio ankstyvo išlaisvinimo paaiškinimas grindžiamas tuo, kad t. Martušis galėjo sutikti bendradarbiauti su sovietų valdžia¹¹. Ar tai tiesa, neaišku. Gal tai buvo tik specialus sovietinio saugumo manevras, kad kiti paleistuoju į laisvę suabejotų. Tik praėjus keliems metams po karo pabaigos t. Liucijus tragiškai žuvo¹². Laisvėje jis praleido tik tris su puse metų¹³.

Kiti represuoti Lietuvos pranciškonai į Sovietų Sąjungą buvo išvežti jau po karo. Apkaltintas partizanų rėmimu brolis Antanas Kaziemiras Rusteika buvo areštuotas 1946 07 20 ir nuteistas 1946 09 25 dešimt metų kalėti lageryje, penkis metus praleisti tremtyje. Brolis mirė Rusijos kalėjime 1947 10 16¹⁴. Taip pat už partizanų rėmimą 1947 12 20 aštuonis metus kalėti lageryje buvo nuteistas tėvas Jurgis Pijus Andraitis. Jį išvežė į Karlagą¹⁵ (Kazachijos SSR) 1948 02 23, vėliau perkėlė į Pesčianlagą (irgi Kazachijoje). 1955 03 01 kunigas buvo paleistas¹⁶. Trimis mėnesiais vėliau už t. Andraitį (1947 07 05) buvo suimtas ir tėvas Antanas Patricijus Puodžiūnas, taip pat apkaltintas partizanų rėmimu. Kartu su kolega 1947 12 20 jis buvo nuteistas, bet ne aštuoniems, o dešimčiai metų ir išvežtas daug vėliau

(1948 10 10), ir ne į Kazachiją, o Rusiją (Vorkutlagas). 1955 06 10 jį perkėlė į Kostromos sritį (Rusija), o 1956 08 09 paleido¹⁷.

1948 m. rugpjūčio mėnesį buvo suimtas tėvas kapucinas Mykolas Algirdas Dobrovolskis (t. Stanislovas). 1948 12 25 jį nuteisė 10-čiai metų lagerio ir 5 metams tremties. 1949 03 11 kunigas buvo išvežtas į Rusiją, į Minlagą (Komija), 1955 m. sausį perkeltas į Vorkutlagą, o paleistas 1956 08 24. Dar kartą jis suimtas buvo 1956 m. ir po buvimo Jurbarko ir Kauno kalėjimuose 1957 04 27 vėl išvežtas į Vorkutlagą. Po 2 mėnesių, 1957 07 06, kalinys buvo paleistas iš lagerio ir sugrįžo į Lietuvą¹⁸, tačiau ir toliau buvo sekamas¹⁹. Dar vienas pranciškonas – tėvas Petras Aloyzas Janušaitis – apkaltintas pogrindžio veikla ir antisovietine agitacija, kalėjo Sibire 1950–1956 m. ir ten, pasak liudininkų, suteikdavo tikintiesiems sakramentus²⁰. Paskutinis iš pranciškonų buvo ištremtas kapucinas Kazimieras Rimkus. Nuo 1951 iki 1957 m. jis buvo Sibire, Altajaus krašte ir Irkutsko srityje²¹.

Lietuvos pranciškonų gretose buvo ir kitų tremtinių, pvz. Julius Sasnauskas, tačiau tremties metu jis dar nebuvo ordino narys.

1 lentelė. 1940–1956 m.

Nr.	Laikotarpis	Vietos	Asmuo
1.	1941 m. (1941–1948 m.?)	RSFSR: Pečiorlagas, Vorkuta(?), Irkutskas(?)	Antanas (Augustinas) Dirvelė
2.	1941–1945 m.	RSFSR: Pečiorlagas, Ryblagas	Stanislovas (Liucijus) Martušis
3.	1946–1947 m.	RSFSR	Antanas (Kazimieras) Rusteika
4.	1948–1955 m.	Kaz. SSR: Karlagas, Pesčianlagas	Jurgis (Pijus) Andraitis
5.	1948–1957 m.	RSFSR: Vorkutlagas, Kostroma	Antanas (Patricijus) Puodžiūnas
6.	1) 1949–1956 m.; 2) 1957 m.	RSFSR: Minlagas (Inta), Vorkutlagas	Algirdas Mykolas (Stanislovas) Dobrovolskis OFM Cap
7.	1950–1956 m.	RSFSR: Sibiras	Petras (Aloyzas) Janušaitis (Jonušaitis)
8.	1951–1957 m.	RSFSR: Altajus; nuo 1955 m. – Irkutsko sr.	Kazimieras Rimkus OFM Cap

1984–1991 m. veiklos rekonstrukcija

Išskyrus Maskvos Šv. Liudviko ir Leningrado Lurdo Mergelės Marijos parapijas, nuo 1939 m. iki Perestroikos Sovietų Rusijoje (RSFSR) nebuvo jokių oficialių katalikų bendruomenių, kunigai veikė slapta. Kiek laisviau jautėsi Vidurinės Azijos katalikai. Ten jau 1970 m. pavyko užregistruoti parapijas Karagandoje ir Kustanajuje, kurias aptarnavo iš lagerių išėjusieji arba iš Lietuvos atvykę kunigai. Veikė bažnyčia Frunzėje. Turint galvoje milžiniškas Sovietų Azijos teritorijas, parapijų ir kunigų skaičius buvo akivaizdžiai nepakankamas. Šis faktas ir Azijos katalikų bendruomenių kreipimaisi į Lietuvos vyskopus turėjo įtakos naujos misijos steigimui.

Kalbant apie Lietuvos provincijos pranciškonų misiją turime galvoje jų veiklą Sovietų Sąjungos azijinėje dalyje 1984–1991 m. Pirmas 1984 m. į šias teritorijas savanoriškai atvažiavo tėvas Sigitas Benediktas Jurčys²². Iš tikrųjų tai nebuvo pirmas jo apsilankymas Rytuose, 1982 m. Karagandoje jis dalyvavo jėzuito Albino Dumbliausko rekolekcijose kartu su keliais to regiono kunigais ir klierikais²³. T. Albino žodžiai ir pavyzdys turėjo didelę įtaką jaunam pranciškonui ir misijos pobūdžio pasirinkimui²⁴. Kaip ir t. Dumbliauskas, t. Jurčys daug keliavo lankydamas katalikų bendruomenes. Jis pradėjo nuo Tadžikijos: Dušanbe, Kurgan-Tiube ir Vakhšo. Vėliau prie jo pastoracijos punktų prisijungė Kuliabas, Uzbekijos Taškentas ir Fergana, Kirgizijos sostinė ir kelios šios respublikos gyvenvietės. Dauguma parapijiečių buvo vokiečiai²⁵.

1986 m. t. Benediktui padėti atvyko t. Mykolas Marija Letkauskas. Jo pagrindinė veikla vystėsi apie dvejus metus Kurgan-Tiube mieste, po to, 1988 m. jis persikėlė į Kazachstaną ir veikė Alma Atoje. Į Lietuvą sugrįžo paskutinis, 1993 m.²⁶. Tais pačiais 1986 m. gruodžio mėnesį t. Saulius Bytautas atvyko į Novosibirską pakeisti 1984 m. suimtą kunigą J. Svidnickį²⁷. Jis gyveno Novosibirske ir aptarnaudavo Novosibirsko, Tomsko, Kemerovo sričių ir Altajaus krašto katalikų bendruomenes. Su daugybe kitų Sibiro bendruomenių kunigas susirašinėdavo ir jų narius priimdavo Novosibirske²⁸.

2 lentelė. 1980–1991 m.

Nr.	Vietos	Laikotarpis	Asmuo
1.	Tadžikijos SSR, Kirgizijos SSR, Uzbekijos SSR, Kazachijos SSR, Turkmėnijos SSR	1984–1989 m.	Sigitas (Benediktas) Jurčys
2.	Tadžikijos SSR, Kazachijos SSR	1986–1993 m.	Mykolas (Marija) Letkauskas
3.	RSFSR: Novosibirsko, Tomsko, Kemerovo sritys ir Altajaus kraštas	1986–1991 m.	Saulius (Paulius) Bytautas

Lietuvos Pranciškonų veiklos Sibire sovietmečiu analizė

Tėvas Augustinas Dirvelė iki arešto rūpinosi misijomis, ruošė būsimuosius misijonierius savo įsteigtoje gimnazijoje²⁹. Tai gerai atspindi jo straipsniai žurnale „Šventojo Pranciškaus varpelis“, kurį kunigas redagavo nuo 1934 m. Po t. Augustino pabėgimo iš stovyklos jokios aiškios informacijos apie jį ir jo veiklą neturime, tačiau esama atsiminimų apie jo kalinimą ir vežimą. Žvelgiant į šiuos liudijimus galima teigti, kad t. Dirvelė nebuvo palaužtas, skelbė tikėjimą, guodė kalinius, suteikdavo išpažinties ir net Komunijos sakramentus. Ant savo kameros sienos Kaune jis paliko išbraižytą kryžių ir užrašą „Kun. Dirvelė, pranciškonas“. 1941 m. balandžio 1 d. su kitais kaliniais jis buvo išvežtas į Maskvą, į persiuntimo kalėjimą „Krasnaja Presnia“, iš ten – į Pečiorlagą, kur pamatė šv. Marijos apsireiškimą ir paklūšęs jos patarimui pabėgo³⁰.

Apie kitų po karo išvežtų pranciškonų veiklą informacijos neturime, išskyrus liudijimą apie t. Aloyzą Janušaitį, kuris, anot liudininko, tremtyje suteikdavo sakramentus³¹.

Kita vertus, apie kapucino tėvo Stanislovo Dobrovolskio veiklą lageriuose informacijos turime daug.

Kunigo Dobrovolskio misija Rytuose prasidėjo, galima sakyti, dar Lietuvoje, kada jis malda lydėjo tremtinius, ragino parapijiečius melstis už juos, apie tai primindavo sakydamas pamokslus³². Po arešto ir vežimo į lagerį t. Stanislovas pamokslavo savo gyvenimu: pasirinkdavo patį sunkiausią darbą, išdalindavo savo maistą³³. Kunigas norintiems skaitė paskaitėles, atlikdavo kasdienes meditacijas, kurios kartais tęsdavosi iki 2 valandų. Tėvas Stanislovas laikydavo šv. Mišias ir buvo vienintelis iš to lagerio kunigų, mokėjęs pagaminti vyną iš razinų, reguliariai skaitė brevijorių³⁴.

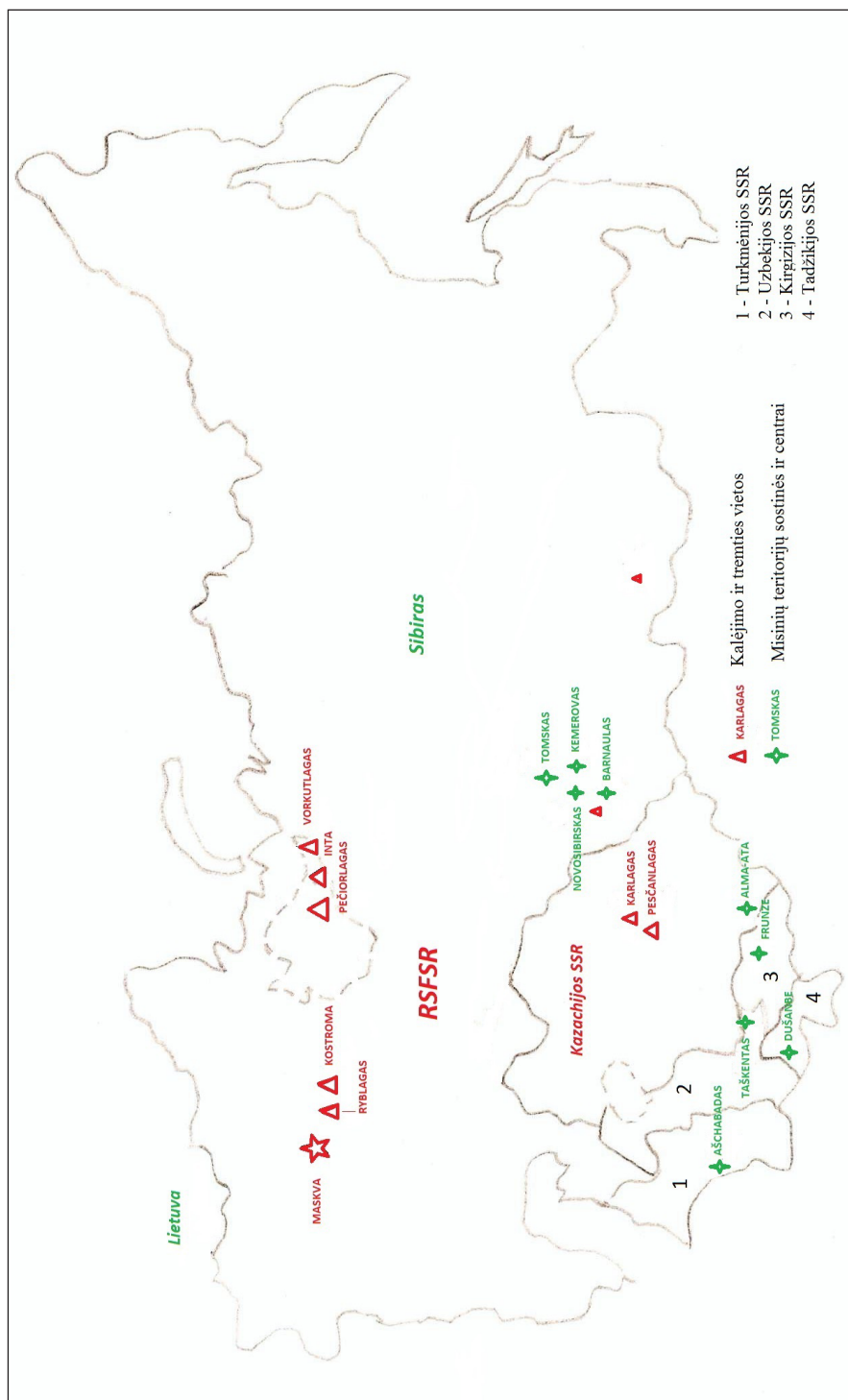
Po J. Stalino mirties sąlygos stovyklose palengvėjo. Kaliniai galėjo laisviau susirašinėti su namiškiais ir draugais, gaudavo siuntas, kuriose buvo nemažai knygų. Populiariausias knygas jie perrašinėjo. Taip ir t. Stanislovas gavo galimybę daugiau skaityti, savarankiškai mokytis ir mokyti kitus³⁵. Už savo aktyvią veiklą kunigas buvo perkeltas iš Intos į Vorkutą 1955 01 22. Vorkutlage jis jau viešai celebruodavo rytais, pamokslavo, skaitė knygas, mokėsi ir rašė. Į lagerį žiūrėjo pozityviai, kaip į vienuoliui brangios dykumos rūšį, maldos vietą³⁶. Ne be reikalo vėliau, jau laisvėje, J. E. kardinolas Vincentas Sladkevičius jį be galo vertino³⁷. Interviu metu tėvas Stanislovas su džiaugsmu prisimindavo daugybę šviesių asmenybių, su kuriomis teko bendrauti stovyklose³⁸.

Paskutinius nelaisvės mėnesius, nuo 1956 02 22 iki 1956 08 10 t. Stanislovas praleido tremtyje netoli lagerio. Ten jis vėl mokėsi, susirašinėjo su superioru. Neturėdamas pastabų iš prižiūrinių, kapucinas buvo paleistas anksčiau, aplankė kunigus Vorkutoje ir sugrįžo į Lietuvą³⁹. Bet po įvykių Vengrijoje anksčiau paleistus politinius kalinius vėl sugrąžino į stovyklas atlikti bausmes iki galo. Taip t. Dobrovolskis 1957 m. dar kelis mėnesius praleido Vorkutlage⁴⁰.

Ir po tremties lageriuose t. Stanislovas, tam tikra prasme, tęsė misiją Rytuose priimdamas ir dvasiškai aprūpindamas savo parapijoje tikinčią inteligentiją iš Rusijos⁴¹. Būtent jis buvo ir pranciškonų – būsimųjų Azijos misionierių – dvasios vadovu ir pavyzdžiu⁴².

Kunigas Sigitas Jurčys (vienuolinis vardas – Benediktas), ką tik baigęs Kauno Tarpdiecezinę kunigų seminariją⁴³, 1984 m. atvyko į kun. K. Krikščiukaičio vietą Dušanbėje. Ten jis organizavo paprasto pastato pertvarkymą į maldos namus, choro veiklą, ruošė vietos giesmyną. Kunigas turėjo dažnai važinėti į kitas, net toli esančias katalikų bendruomenes, bendrauti su pravoslavais, protestantais, musulmonais⁴⁴. Daugybė provincijos katalikų buvo nematę kunigo virš 40 metų, pagrindinis kunigo darbas buvo juos išklausti, su sesių vienuolių pagalba paruošti sakramentams ir tuos sakramentus suteikti. Kartu su padėjėjais kunigas steigė bendruomenes, platino Bibliją, kūrė giesmes rusų kalba, priimdavo vietinius gyventojus prie bendro šventinio stalo. Tėvas Benediktas pats dirbo savo sode, puošdavo bažnyčią. Taip pat jis lankydavo kareivius, sužeistus Afganistane, su jais skaitė Šventąjį Raštą, rašė laiškus jų artimiesiems. Be to, kunigas dalyvavo ir visuomeninėje veikloje – sėkmingai protestavo prieš cemento gamyklos ekologinių normų pažeidimus⁴⁵. Reikia pabrėžti, kad tėvo Benedikto dėmesys socialinei situacijai buvo išskirtinis jo misijos bruožas. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad kunigas pirmasis Sovietų Sąjungoje pradėjo laikyti Mišias atsižvelgdamas į Vatikano

PRANCIŠKONAI IŠ LIETUVOS SOVIETŲ SĄJUNGOJE



1 pav. Pranciškoniai iš Lietuvos Sovietų Sąjungoje. Kalėjimo ir tremties bei misijų vietų žemėlapis

II susirinkimo paskelbtą liturginę reformą, jaunimo mišiose skambėjo naujos giesmės pritariant ir modernesniems muzikos instrumentams⁴⁶.

Kunigas Rimantas Letkauskas (vienuoliškas vardas Mykolas) atvyko į Kurgan-Tiube pastoviam pastoraciniam darbui iškart po šventimų 1986 m. ir aktyviai dirbo su parapijiečiais. Nuo 1989 m. jis persikėlė į Alma Atą ir aptarnavo miesto ir apylinkių katalikus penkis metus, buvo tos vietos pranciškonų bendruomenės pradininkas⁴⁷.

Kunigas Saulius Bytautas (vienuoliškas vardas – Paulius) buvo Telšių vyskupo A. Vaičiaus paskirtas į Novosibirską (daugelis tuometinių pranciškonų priklausė Telšių diecezijai). Ten laikydavo Mišias vokiškai, rusiškai ir lenkiškai, reguliariai lankydavo kitų Sibiro vietovių bendruomenes, stengėsi suvienyti įvairių tautų katalikus. Dvasininkas taip pat aktyviai dalyvavo Sibiro lietuvių bendruomenės veikloje. Tėvas Paulius užregistravo 3 katalikų bendruomenes Novosibirske, bendradarbiavo su miesto mokslininkais, rengė teologijos konferencijas, dėstė tikybą edukologijos institute, reguliariai organizavo susitikimus universitetuose, mokyklose, vaikų darželiuose. Jis dirbo su žiniasklaida, leido parapijos laikraštį, priimdavo katalikiškų organizacijų iš užsienio atstovus. Su katalikais iš tolimų vietų kunigas susirašinėdavo, o jiems atvažiavus į Novosibirską – aptarnaudavo. Kaip ir t. Letkauskas, t. Paulius savo tarnystės vietoje įsteigė naują pranciškonų bendruomenę⁴⁸. Kunigas veždavo į Sibirą daug knygų, katekizmų, rožančių⁴⁹. Kaip ir kitiems misionieriams, t. Pauliui daug pagelbėjo parapijiečiai ir vienuolės⁵⁰.

Išvados

Pirmieji pranciškonai iš Lietuvos, išvežti į Sovietų įkalinimo stovyklas dar pirmosios okupacijos metais, prieš prasidedant karui su vokiečiais, buvo tėvai Antanas Augustinas Dirvelė (provincijolas) ir Stanislovas Liucijus Martušis. Pirmasis buvo išvežtas 1941 m. balandžio 1 d. į Komiją (Pečiorlagas), iš ten po 2 mėnesių pabėgo ir dingo. Antrąjį 1941 m. balandžio 9 d. išvežė į tą patį lagerį, o 1943–1945 m. jis kalėjo Ryblage, Jaroslavlio srityje. 1946–1947 m. Rusijoje kalėjo brolis Antanas Kazimieras Rusteika. 1948–1955 m. Kazachijos Karlage ir Peščianlage kalėjo tėvas Jurgis Pijus Andraitis. 1948–1956 m. tėvas Antanas Patricijus Puodžiūnas buvo Rusijoje Vorkutlge ir Kostromos srityje. Nuo 1949 iki 1956 metų Rusijoje, Minlage ir Vorkutlage (nuo 1955) praleido kapucinas tėvas Mykolas Algirdas Stanislovas Dobrovolskis. 1957 m. Vorkutlage jis kalėjo dar 2 mėnesius.

Pranciškonai kalėjimuose, lageriuose, tremties vietose meldėsi, guodė kitus kalinius, kiek buvo įmanoma, kunigai teikdavo sakramentus. Ypač aktyviai stovyklose veikė tėvas Stanislovas Dobrovolskis: rinkdavosi sunkiausias darbo vietas, pasidalindavo maistu, daug meditavo, reguliariai laikė Mišias, daug skaitė, mokėsi ir mokė kitus.

1984–1991 m. trys pranciškonai iš Lietuvos, jau savanoriškai, atvažiavo į Sovietų Sąjungos azijinę dalį. Tėvas Sigitas Benediktas Jurčys 1984 m. atvyko į Dušanbę ir iki 1989 m. tarnavo Tadžikijos, taip pat Uzbekijos, Kirgizijos, Turkmėnijos, Kazachijos katalikams. 1986 m. jam į pagalbą atvažiavo tėvas Mykolas Marija Letkauskas, kuris rezidavo

Kurgan Tiube, o nuo 1989 iki 1993 m. – Alma Atoje. Tais pačiais 1986 m. tėvas Saulius Paulius Bytautas buvo paskirtas į Novosibirską. Iki 1991 m. jis aptarnavo Novosibirsko, Tomsko, Kemerovo sričių ir Altajaus krašto katalikus.

Savo disertacijoje t. Paulius Bytautas iškelia tokias pranciškonų veiklos kryptis 1984–1991 m. misijoje: pastoraciją (miestų ir kaimų parapijiečių, pasauliečių pranciškonų organizavimą, pašaukimų ugdymą), šalpą, pranciškoniškų idėjų populiarinimą, vienuolynų steigimą, katalikų suvienijimą, ekumeninį ir tarpreliginį dialogą, leidybą, švietimą, kultūrą ir etnokultūrą. Mūsų tyrimas leidžia patvirtinti bei papildyti šį sąrašą tokiomis veiklos kryptimis kaip liturginės reformos įgyvendinimas (nauja liturgijos forma, vietinės kalbos, giesmės), religinės literatūros platinimas (Biblija, katekizmas ir kt.), evangelizacija tarp sužeistų kareivių, parapijų steigimas, visuomeninė veikla, aktyvus dalyvavimas katalikiškų struktūrų atkūrimo. Visi trys misionieriai buvo jauni, ką tik baigę seminarijos studijas, jie nepasiekė visų milžiniško regiono tikinčiųjų, bet, be abejo, padarė reikšmingą įnašą Sovietų Azijos katalikų ir visuomenės labui, paruošė kelią Bažnyčios atgimimui jų apaštalavimo teritorijose.

NUORODOS

- ¹ *Bilotas V.* Миссия иезуитов в Сибири в годы правления Н. Хрущева // SOTER. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2015. Nr. 55 (83). P. 27–37. doi: <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8785.55%2883%29.2>.
- ² *Gidžiūnas V.* Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX a. // Lietuvos Katalikų mokslų akademijos (LKMA) metraštis. Roma. 1970. T. 5. P. 261–299; *Jagminas L.* Vienuolijų veikla Lietuvoje nepriklausomybės ir pokario metais (1918–1990) // LKMA suvažiavimų darbai. Vilnius. 1995. T. 15. P. 97–118; *Laukaitytė R.* Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas. 1997; *Pranciškoniai Lietuvoje XX a.: šviesa spindi tamsoje* // Sud. Dettlaff Marek Adam OFM. Vilnius: Aidai. 2011.
- ³ Lietuvos gyventojų genocidas (2-asis patais. ir papild. leid.). Vilnius: LGGRTC. 1999-. [T. 1-].
- ⁴ *Чаплицкий Б., Осипова И. И.* Книга памяти: Мартиролог Католической Церкви в СССР. Москва: Серебряные нити. 2000.
- ⁵ *Bytautas S.* Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940–1990 m.: daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, teologija (02 H). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2011.
- ⁶ *Baleišaitė-Sabakoniė R.* Lietuvos pranciškoniai 1940–1989–2004 m.: nuo išsklaidymo iki atgimimo // Lietuvos istorijos studijos (Mokslo darbai). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2015. Nr. 36. P. 124–140.
- ⁷ *Streikus A., Kuzmickaitė D. K., Šimkūnas V.* Iš sovietinės patirties į laisvės erdvę: vienuolijos Lietuvoje XX a. antroje pusėje. Vilnius: LGGRTC. 2015.
- ⁸ Книга памяти. P. 224.
- ⁹ *Baleišaitė-Sabakoniė R.* Ten pat. P. 127.
- ¹⁰ LGG. T. 1. P. 540.
- ¹¹ *Baleišaitė-Sabakoniė R.* Ten pat. P. 127.
- ¹² *Bytautas S.* Ten pat. P. 27.
- ¹³ Žuvo 1948 metų gruodžio 5 dieną. Palaidotas Nemunaityje (autorių pastaba).
- ¹⁴ LGG. T. 2. P. 947; LGGRTC duomenys.

- ¹⁵ Vietovės pavadinimas baigiamas galūne *-lagas* iš rusų kalbos *лагерь* – stovykla, šiuo atveju – kalėjimas.
- ¹⁶ LGG. T. 2. P. 60.
- ¹⁷ LGG. T. 2. P. 828.
- ¹⁸ LGG. T. 3. P. 317; Juozaitis A. Tėvas Stanislovas. Pasakojimų knyga. Vilnius: Džiugas. 1995. P. 54.
- ¹⁹ Spengla V. Bažnyčia, „kronika“ ir KGB voratinklis. Vilnius. 2001. P. 143.
- ²⁰ Laukaitytė R. Mažesniųjų brolių ordino atgimimas ir raida Lietuvoje 1909–1949 m. // Pranciškonai Lietuvoje XX a.: šviesa spindi tamsoje. Sudarytojas Dettlaff Marek Adam OFM. Vilnius: Aidai. 2011. P. 26.
- ²¹ Michalowski W. Mirė ilgametis kapucinas // http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2012/07/07/atmi_04.html. Žiūrėta 2017 04 21; LGGRTC duomenys.
- ²² Baleišaitė-Sabakonienė R. Ten pat. P. 133.
- ²³ Rekolekcijos Karagandoje. 1982 m. Nuotrauka (S. Jurčys stovi pirmas iš kairės) // http://catholic-kazakhstan.org/Archiv/Foto/Foto/1982_Rekolektzi_Karagandy.jpg. Žiūrėta 2017 04 22.
- ²⁴ Baleišaitė-Sabakonienė R. Ten pat. P. 134.
- ²⁵ Bytautas S. Ten pat. P. 125–126.
- ²⁶ Ten pat. P. 126–128.
- ²⁷ Koller S. Zarys odrodzenia parafii i życia religijnego na Syberii w strukturach Nowosibirskiej Administratury w latach 1991–1998 // Kościół katolicki na Syberii. Wrocław: Silesia. 2002. P. 643–697; P. 657.
- ²⁸ Bytautas S. Ten pat. P. 130–131, 133; Koller S. Zarys odrodzenia parafii. P. 687.
- ²⁹ Baleišaitė-Sabakonienė R. Ten pat. P. 133.
- ³⁰ Beniušis R. Kunigo Augustino Dirvelės gyvenimas ir jo Golgota // Tremtinys. 2015 11 13. P. 5.
- ³¹ Bytautas S. Ten pat. P. 115.
- ³² Juozaitis A. Tėvas Stanislovas. Pasakojimų knyga. P. 43.
- ³³ Vasiliauskas K. Ištakos // Literatūra ir menas. 1992 10 31. P. 12–13.
- ³⁴ Juozaitis A. Tėvas Stanislovas. Pasakojimų knyga. P. 48–51.
- ³⁵ Juozaitis A. Ten pat. P. 52–53; Kiškis S. Aš padarysiu jus žmonių žvejais. Kaišiadorys: Kaišiadorių vyskupijos kurijos leidykla. 1994.
- ³⁶ Juozaitis A. Ten pat. P. 54–56.
- ³⁷ Daujotytė V. Žmogus ir jo kalnas: apie monsinjorą Kazimierą Vasiliauską. Vilnius. 2005. P. 184.
- ³⁸ Tėvo Stanislovo pamokslai / Parengė ir redagavo T. Pažūsiene. Vilnius: Diena. 1994. P. 11–12.
- ³⁹ Juozaitis A. Ten pat. P. 57–58.
- ⁴⁰ Ten pat. P. 65.
- ⁴¹ Козлов-Струтинский С., Парфентьев П. История Католической Церкви в России. Санкт-Петербург: Белый камень. 2014. С. 462, 605; Трауберг Н. „Самый светлый литовец“. Радостоскорбие отца Станислава // Истина и жизнь. 2006. № 7–8. С. 8–13.
- ⁴² Bytautas S. Ten pat. P. 120; Jurčys S. Iki pat šiandien esu hipis pacifistas // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-15-kun-benediktas-jurcys-ofm-iki-pat-siandien-esu-hipis-pacifistas/99779>. Žiūrėta 2017 04 13.
- ⁴³ Seminariją baigė 1984 metais. Tais pačiais metais įšventintas į kunigus.
- ⁴⁴ Bytautas S. Ten pat. P. 124–126.
- ⁴⁵ Jurčys S. Ten pat.
- ⁴⁶ Baleišaitė-Sabakonienė R. Ten pat. P. 134–135.
- ⁴⁷ Bytautas S. Ten pat. P. 125, P. 127; Letkauskas M. Kad nėra ko gailėtis // <http://www.bernardinai.lt/index.php/straipsnis/2006-06-01-kun-mykolas-rimantas-letkauskas-ofm-kad-nera-ko-gailėtis/5275>. Žiūrėta 2017 04 13.
- ⁴⁸ Bytautas S. Ten pat. P. 130–133; Епископ Иосиф Верт дал обширное интервью СКГ в связи с 20-летним юбилеем восстановления структур Католической Церкви в России // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-15-kun-benediktas-jurcys-ofm-iki-pat-siandien-esu-hipis-pacifistas/99779>.

sib-catholic.ru/episkop-iosif-vert-dal-intervyu-skg. Žiūrėta 2017 04 20; Hlebowicz A. Odrodzenie Kościoła katolickiego na Syberii po 1989 r. // Kościół katolicki na Syberii. Wrocław: Silesia. 2002. P. 699–721. P. 706.

⁴⁹ *Baleišaitė-Sabakonienė R.* Ten pat. P. 134.

⁵⁰ *Ванглер Т. К.* 20-летию религиозной свободы // <http://sib-catholic.ru/k-20-letiyu-religioznoj-svobody>. Žiūrėta 2017 04 13.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Baleišaitė-Sabakonienė R.* Lietuvos pranciškonai 1940–1989–2004 metais: nuo išsklaidymo iki atgimimo // Lietuvos istorijos studijos (Mokslo darbai). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 2015. Nr. 36. P. 124–140.
2. *Ванглер Т. К.* 20-летию религиозной свободы // <http://sib-catholic.ru/k-20-letiyu-religioznoj-svobody>. Žiūrėta 2017 04 13.
3. Епископ Иосиф Верт дал обширное интервью СКГ в связи с 20-летним юбилеем восстановления структур Католической Церкви в России // <http://sib-catholic.ru/episkop-iosif-vert-dal-intervyu-skg>. Žiūrėta 2017 04 20.
4. *Beniušis R.* Kunigo Augustino Dirvelės gyvenimas ir jo Golgota // Tremtinys. 2015 11 13.
5. *Bilotas V.* Миссия иезуитов в Сибири в годы правления Н. Хрущева // SOTER. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2015. Nr. 55 (83). P. 27–37. doi: <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8785.55%2883%29.2>.
6. *Bytautas S.* Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940–1990 metais: daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, teologija (02 H). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2011.
7. *Bytautas S.* Svarbu yra išmokti gyventi taip kaip skelbi // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-06-13-kun-saulius-paulius-bytautas-ofm-svarbu-yra-ismokti-gyventi-taip-kaip-skelbi/3772>. Žiūrėta 2017 04 13.
8. *Daujotytė V.* Žmogus ir jo kalnas: apie monsinjorą Kazimierą Vasiliauską. Vilnius. 2005.
9. *Gidžiūnas V.* Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX a. // Lietuvos Katalikų mokslo akademijos (LKMA) metraštis. Roma. 1970. T. 5. P. 261–299.
10. *Hlebowicz A.* Odrodzenie Kościoła katolickiego na Syberii po 1989 r. // Kościół katolicki na Syberii. Wrocław: Silesia. 2002.
11. *Jagminas L.* Vienuolijų veikla Lietuvoje nepriklausomybės ir pokario metais (1918–1990) // LKMA suvažiavimų darbai. Vilnius. 1995. T. 15.
12. *Juozaitis A.* Tėvas Stanislovas. Pasakojimų knyga. Vilnius: Džiugas. 1995.
13. *Jurčys S.* Iki pat šiandien esu hipis pacifistas // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-15-kun-benediktas-jurcys-ofm-iki-pat-siandien-esu-hipis-pacifistas/99779>. Žiūrėta 2017 04 13.
14. *Kiškis S.* Aš padarysiu jus žmonių žvejais. Kaišiadorys: Kaišiadorių vyskupijos kurijos leidykla. 1994.
15. *Koller S.* Zarys odrodzenia parafii i życia religijnego na Syberii w strukturach Nowosibirskiej Administratury w latach 1991–1998 // Kościół katolicki na Syberii. Wrocław: Silesia. 2002.
16. *Laukaitytė R.* Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas. 1997.
17. *Laukaitytė R.* Mažesniųjų brolių ordino atgimimas ir raida Lietuvoje 1909–1949 m. // Pranciškonai Lietuvoje XX a.: šviesa spindi tamsoje. Sudarytojas Dettlaff Marek Adam OFM. Vilnius: Aidai. 2011.
18. *Letkauskas M.* Kad nėra ko gailėtis // <http://www.bernardinai.lt/index.php/straipsnis/2006-06-01-kun-mykolas-rimantas-letkauskas-ofm-kad-nera-ko-gailėtis/5275>. Žiūrėta 2017 04 13.
19. Lietuvos gyventojų genocidas (2-asis patais. ir papild. leid.). Vilnius: LGGRTC. 1999-. [T. 1-].
20. Pranciškonai Lietuvoje XX a.: šviesa spindi tamsoje // Sud. Dettlaff Marek Adam OFM. Vilnius: Aidai. 2011.
21. *Michalowski W.* Mirė ilgametis kapucinas // http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2012/07/07/atmi_04.html. Žiūrėta 2017 04 21.

22. *Spengla V.* Bažnyčia, „kronika“ ir KGB voratinklis. Vilnius: LGGRTC. 2001.
23. *Streikus A., Kuzmickaitė D. K., Šimkūnas V.* Iš sovietinės patirties į laisvės erdvę: vienuolijos Lietuvoje XX a. antroje pusėje. Vilnius: LGGRTC. 2015.
24. Tėvo Stanislovo pamokslai / Parengė ir redagavo T. Pažūsis. Vilnius: Diena. 1994.
25. *Vasiliauskas K.* Ištakos // Literatūra ir menas. 1992 10 31.
26. *Козлов-Струтинский С., Парфентьев П.* История Католической Церкви в России. Санкт-Петербург: Белый камень. 2014. Mažesniųjų brolių ordino atgimimas ir raida Lietuvoje 1909–1949 m.
27. *Трауберг Н.* „Самый светлый литовец“. Радостоскорбие отца Станислава // Истина и жизнь. 2006. № 7–8. С. 8–13.
28. *Чаплицкий Б., Осипова И. И.* Книга памяти: Мартиролог Католической Церкви в СССР. Москва: Серебряные нити. 2000.

Gauta: 2017 05 27

Parengta spaudai: 2017 09 05

Viktor BILOTAS, Kęstutis ŽEMAITIS

FRANCISCANS FROM LITHUANIA IN THE SOVIET UNION: CHRONOLOGY, GEOGRAPHY AND TYPOLOGY OF ACTIVITIES

S u m m a r y

During the Soviet occupation Lithuanian citizens experienced a severe repression during which the ones exiled to Siberia suffered the most. Catholic monks were especially persecuted. What was the situation of Franciscans? The first Lithuanian Franciscans were transferred to the Soviet camps in 1941. But they used their exile and years of imprisonment for pastoral care among their brothers and sisters of the same fate. In prisons, camps, places of exile they prayed, comforted other prisoners, priests also administered sacraments as much as they could. Particularly active was father Stanislovas Dobrovolskis: he chose the most difficult working places, shared food, meditated a lot, when possible, he secretly attended mass, read a lot, learned and taught others.

In 1984–1991, three Franciscans from Lithuania voluntarily travelled to the Asian part of the Soviet Union. Father Sigitas Benediktas Jurčys in 1984 came to Dushanbe and until 1989 served Catholics in Tajikistan, as well as in Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, and Kazakhstan. To help him, father Mykolas Marija Letkauskas arrived in 1986 and resided in Qurghontepa and from 1989 to 1993 in Almaty. In 1986 as well, father Saulius Paulius Bytautas was assigned to Novosibirsk. Until 1991 he served in Novosibirsk, Tomsk, Kemerovo areas and Altai Krai region.

The topic analysis reveals such Franciscan activity fields during the 1984–1991 mission: pastoral care (for parishioners in towns and villages, lay Franciscans), care, spreading of Franciscan ideas, establishment of monasteries, Catholic unification, ecumenical and interreligious dialogue, publishing, education, culture, and ethnic culture. Our research allows us to confirm and extend this list by such activities as implementation of liturgical reform (new form of liturgy, local speeches, chants); dissemination of religious literature (the Bible, catechism, and others); evangelization among the wounded soldiers; establishment of parishes; social activities; active participation in the restoration of Catholic structures. All three missionaries were young, having just finished seminary studies, they did not reach every person in this vast region, but they definitely made a significant contribution to Soviet Asian Catholics and the society, paved the way for the rebirth of the Church in the areas of their apostolate. The Franciscan pastoral contribution in the Republics of the former Soviet Union is extremely important and abundant considering the conditions of that time.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Pranciškoniai, veikla, Lietuva, Sovietų sąjunga, 1941–1991 m., represijos, tremtis, išeivija, misijos.

KEY WORDS: Franciscans, activity, Lithuania, the Soviet Union, 1941–1991, repression, exile, mission.

Viktor BILOTAS – Bažnyčios istorijos licenciatas, Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos archyvo koordinatorius, tyrinėtojas. Istoriją studijavo popiežiškajame Grigaliaus universitete. Moksliniai interesai: Bažnyčios ir Lietuvos išeivijos Sibire istorija. El. paštas: vbilotas@gmail.com.

Viktor BILOTAS – licensee of Church history, coordinator of the archive of the Catholic Church's history in Siberia. Studied history at the Pontifical Gregorian University. Scientific interests: history of the Church and Lithuanians in Siberia. E-mail: vbilotas@gmail.com.

Kęstutis ŽEMAITIS – kanauninkas, teologijos daktaras, Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete profesorius. Tyrimų sritis: Lietuvos Katalikų Bažnyčios socialinė veikla 1918–1940 m. E-mail: kestutis.zemaitis@gmail.com.

Kęstutis ŽEMAITIS – canon, doctor of theology, professor at the Faculty of Catholic Theology at Vytautas Magnus University. Field of research: social activity of Lithuanian Catholic Church in 1918–1940. E-mail: kestutis.zemaitis@gmail.com.